

Twee eeuwen politiebestedel en veranderend recht

CORJO JANSEN

1. Inleidende beschouwingen

Cyrille Fijnaut, hoogleraar vergelijkend en internationaal strafrecht aan de Universiteit van Tilburg, heeft een knap boek geschreven, dat bovendien op prachtige wijze is vorm- en uitgegeven.¹ Hij is bij uitstek de autoriteit op het gebied van de geschiedenis van de politie. Weinige wetenschappers zullen bij de aanvang van hun onderzoek een zo degelijke kennis van hun onderwerp hebben gehad als Fijnaut. En niemand anders dan hij had binnen de betrekkelijk korte tijd van zeven jaren een dergelijke imposante (politieke) geschiedenis van de Nederlandse politie in de negentiende en twintigste eeuw met deze diepgang kunnen voltooien. Een recensent past dus bescheidenheid, zeker als hij zich nog nooit in de discussie over de politie in Nederland heeft gemengd en evenmin ooit de natuurlijke aandrang daartoe heeft gevoeld. Toen ik me aan de lezing van het kloeke boek van Fijnaut zette, drong zich één bezwaar aan me op: het werk is wel heel omvangrijk. Het beslaat een kleine 1000 pagina's leesstof. De auteur lijkt op de pagina's 35-36 zelfs nog te willen betogen dat deze geschiedenis gelet op de tijdsperiode van twee eeuwen die hij moest beschrijven en de complexiteit van de politieorganisatie 'alarmingly short' is. Smaken verschillen wellicht, hoewel mij het gevoel bekroop dat de auteur het soms allemaal wat korter had kunnen zeggen. Een ander – uiterlijk – bezwaar is de titel van het boek. Die vind ik door het gebruik van twee keer het woord 'geschiedenis' weinig fraai.

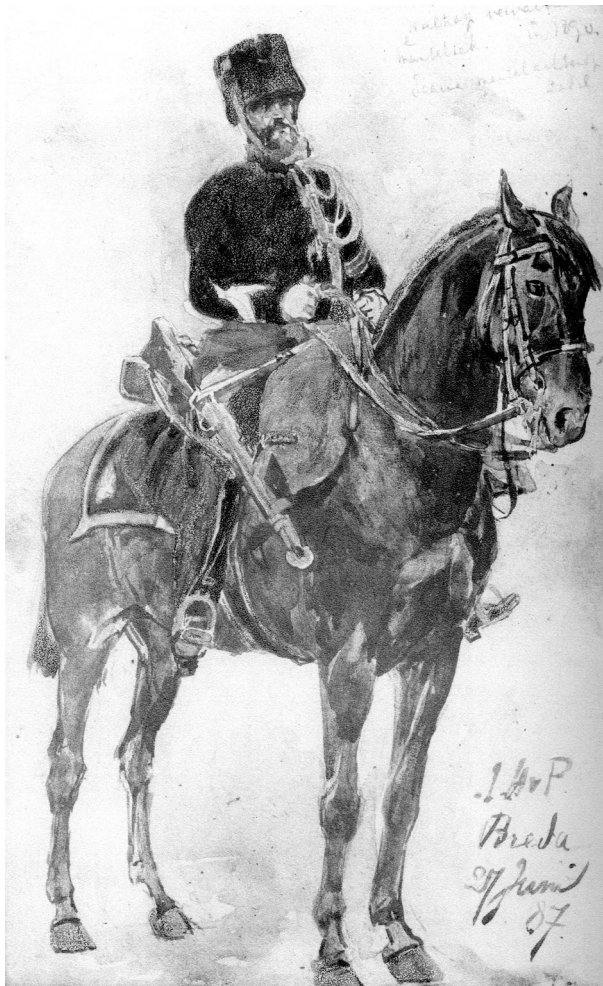
Fijnaut geeft in zijn algemene inleiding aan dat is gekozen voor een institutionele invalshoek bij de organisatie van het onderzoek voor deze geschiedenis (21 en volgende). De inbedding van het politieapparaat in het staatsbestel heeft naar zijn inzicht in de politieke discussies over de politie altijd voorop gestaan: welke bestuurlijke, justitiële of militaire autoriteit heeft er onder welke omstandigheden en op welke manieren iets over te zeggen gehad? De politie heeft immers, zo schrijft Fijnaut terecht, in vreedstijd in beginsel het monopolie op de daadwerkelijke uitoefening van geweld. Zij is volgens hem in Nederland een staatsinstelling *pur sang*. Hij spreekt ten aanzien van de politie zelfs van een ongeschreven staatsrechtelijke regel (waarvan het ontstaan in 1850 is te dateren) dat de inrichting van de politie zo cruciaal is voor een goede werking van de Nederlandse staat dat alleen het parlement kan bepalen hoe deze instelling moet worden georganiseerd.²

¹ C. Fijnaut, *De geschiedenis van de Nederlandse politie. Een staatsinstelling in de maalstroom van de geschiedenis* (Amsterdam 2007).

² C. Fijnaut, 'Zwaartepunten in de geschiedenis van de Nederlandse politie', in: C. Fijnaut (ed.), *200 Jaar politieggeschiedenis. Toespraken bij de presentatie van De geschiedenis van de Nederlandse politie* (Amsterdam 2007) 13.

De redactie heeft mij gevraagd om ‘te bespiegelen op de institutionele geschiedenis van de politie in relatie tot de veranderende rechtsnormen’. Geen eenvoudige opgave. Ik beperk me hierbij tot het plaatsen van enkele kanttekeningen bij de wisselwerking tussen het politiebestedel en staats- en strafrechtelijke beginselen en regels. Ik laat bijvoorbeeld het sociaal recht buiten beschouwing, ook al is daarover het nodige te zeggen, zeker in het licht van Fijnauts opmerking dat ‘dé grote les uit dit alles is [...] dat de overheid – eigenaardig genoeg – niet als vanzelf goed zorgt voor degenen die het geweldsmonopolie van de staat in goede en in slechte tijden overeind moeten houden’.³ Mijn betoog leidt dus tot een eenzijdig beeld van het boek. Hopelijk vergeeft Fijnaut mij dit.

Bereden marechaussee in 1887 (Bron: Nederlands Politiemuseum, Apeldoorn)

³ *Ibidem*, 26.

2. Politie en rechtsstaatgedachte

Ik begin met Fijnauts centrale invalshoek (insteek, zoals 'modernisten' van tegenwoordig zeggen) dat de politie in Nederland een zuivere staatsinstelling is. Het is opmerkelijk dat Fijnaut bij de uitwerking van dit uitgangspunt niet verwijst naar de rechtsstaatgedachte, zoals die zich vanaf het midden van de negentiende eeuw in Nederland heeft verwezenlijkt.

Een rechtsstaat brengt regulering van overheidsmacht met zich. Daarin onderscheidt hij zich juist van een politiestaat. In een politiestaat treedt de overheid min of meer naar willekeur op. Fijnaut schrijft op pagina 555 van zijn boek dat typerend is voor een moderne politiestaat dat het politieapparaat niet langer is ingebed in de algemene bestuurlijke, gerechtelijke of militaire structuren (waar is overigens de verwijzing naar de staatsrechtelijke structuur?). Een politiestaat kan samenvallen met een totalitaire staat: daarin heeft een overheid onbegrensde bevoegdheden. Een van de centrale beginselen in een rechtsstaat is het legaliteitsbeginsel. Dit beginsel impliceert onder meer dat elk overheidsoptreden berust op algemene regels. Het is de overheid niet toegestaan zich eigenmachtig bevoegdheden aan te meten. Iedere bevoegdheid is gegeven met het oog op een bepaald doel en dient een grondslag te hebben in een wet die de regering en de Staten-Generaal gezamenlijk hebben tot stand gebracht (een zogeheten wet in formele zin). Het legaliteitsbeginsel dient tot waarborg van de rechtszekerheid en de rechtsgelijkheid van de burgers en keert zich tegen de politiestaat.

Deze zienswijze brengt (tegenwoordig) met zich dat de grondslag van overheidsbevoegdheid uiteindelijk altijd is terug te voeren op de Grondwet. Zij kan de instelling van ambten direct mogelijk maken (zoals is geschied met betrekking tot de Raad van State of de Algemene Rekenkamer), maar ook indirect (zoals het geval is bij de politie), via de algemene bepaling van art. 81 Gw. Het heeft tot 1957 geduurd voordat een Politiewet, een wet in formele zin, de grondslag is gaan vormen van het Nederlandse politiebestedel.⁴

Het legaliteitsbeginsel omvat tegenwoordig eveneens een toetsing van overheidsoptreden aan het ongeschreven recht, zoals algemene rechtsbeginselen (bijvoorbeeld het vertrouwensbeginsel en het verbod van vooringenomenheid). Overheidsoptreden moet plaatsvinden overeenkomstig algemene rechtsbeginselen. Er lijkt een duidelijk verband te bestaan tussen het proces van staatsvorming in Nederland en de ontwikkeling van de ideeën over de plaats van de politie in het staatsbestel. In het laatste geval is sprake van een ontwikkeling van een gemeentelijk georganiseerde politie in het begin van de negentiende eeuw naar een meer en meer centraal beheerde en aangestuurde politie in het begin van de eenentwintigste eeuw. Deze lijn van ontwikkeling komt voor historisch geïnteresseerde staatsrechtjuristen, die zich richten op de ontbolstering van de Nederlandse (rechts)staat vanaf het begin van de negentiende eeuw, ongetwijfeld niet als een verrassing.

⁴ De Nederlands(ch)e Juristen-Vereniging discussieerde in 1893 aan de hand van de preadviezen van J.C.Th. Heyligers en H.J. Kist over de grondslagen voor de samenstelling van een algemene politiewet. Zie Fijnaut, *De geschiedenis van de Nederlandse politie*, 240 e.v.

Fijnaut besteedt in zijn boek helaas weinig aandacht aan het samenspel van rechtsstatelijke (grondwettelijke) grondslagen, eisen en beginselen aan de ene kant en de inbedding en het functioneren van de politie in het Nederlandse staatsbestel aan de andere kant, hoewel hij de politie wel als een staatsinstelling *pur sang* beschouwt. Het was, zeker voor de juridische lezers van Fijnauts boek, inzichtelijk geweest, indien hij dit verband aan een analyse had onderworpen.

3. Het legaliteitsbeginsel

Het legaliteitsbeginsel heeft in het strafrecht een specifieke uitwerking gekregen: geen strafbaar feit, geen straf zonder wettelijke strafbepaling (in het Latijn vaak aangeduid als het *nulla poena*-beginsel), een beginsel dat is neergelegd in art. 1 Wetboek van Strafrecht (Sr). Algemeen wordt aangenomen dat dit art. 1 Sr de toepasselijkheid van analogie in het strafrecht verbiedt. Het beginsel was een van de symbolen van de heersende politiek-liberale overtuiging vanaf de jaren tachtig van de negentiende eeuw: het beschermde het individu tegen niet op de wet gebaseerd overheidsoptreden, bijvoorbeeld door de politie. Vanaf de jaren dertig van de twintigste eeuw kwam het *nulla poena*-beginsel onder invloed van het autoritaire strafdenken onder grote druk te staan. Een nieuw beginsel won aan kracht: *nullum crimen sine poena* (geen strafbaar feit of strafwaardig gedrag zonder straf). Het legaliteitsbeginsel uit art. 1 Sr is uiteindelijk in Nederland bij besluit van 9 juni 1943 (Verordening 62/1943) afgeschaft en vervangen door de zinsnede:

Valt een feit niet onder den tekst, doch wel onder de grondgedachte van eene wettelijke strafbepaling, zoo is de strafbepaling toepasselijk, indien het feit naar gezond rechtsgevoel strafwaardig is.

Op het autoritaire strafrechtsdenken in het algemeen en op deze wijziging van art. 1 Sr in het bijzonder is veel kritiek gekomen. Politie, openbaar ministerie en strafrechter waren in tijden van woelingen, politieke spanning en bezetting niet de juiste organen om de strafbaarheid van niet uitdrukkelijk strafbaar gestelde gedragingen te beoordelen. De grote angst was dat zij tot politieke instrumenten zouden worden. Zij moesten zo veel mogelijk buiten politieke kwesties blijven om op deze wijze te vermijden dat hun oordelen voorwerp werden van publieke discussie. Toelating van analogie was schadelijk voor het vertrouwen van het publiek in de objectiviteit van de rechter en tastte het gezag aan van politie en openbaar ministerie, die gedwongen werden een lastige afweging te maken over al dan niet opsporen en vervolgen van strafbare feiten.⁵

Fijnaut gaat helaas in zijn uitvoerige, boeiende hoofdstuk over de organisatorische en ideologische nazificatie van het politiewezen tijdens de bezetting niet op dit aspect van de legaliteit in. Hoewel hij (lang) stilstaat bij

⁵ Zie over het legaliteitsbeginsel voor en tijdens de bezetting: C.J.H. Jansen, 'Het nieuwe strafrechtsdenken', in: C.J.H. Jansen, *Doorgaan of stoppen? Enkele beschouwingen over recht en rechtsbeoefening in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Den Haag 2006) 17 e.v.

de institutionele ontwikkeling van de politie gedurende deze periode, kan in het algemeen gezegd worden dat hij het grote dilemma dat iedere individuele gezagsdrager (rechter, hoogleraar of burgemeester) aan den lijve ondervond, doorgaan met het werk of stoppen om eventueel in het verborgene goed werk te doen, slechts zijdelings aanstipt, als hij over het functioneren van politieambtenaren in de Tweede Wereldoorlog spreekt.⁶ Ik betreur dat.

4. Vrederechtspraak en politie

Een ander aspect, dat ongetwijfeld grote invloed heeft gehad op het optreden van de politie in de Tweede Wereldoorlog, is de invoering door de bezetter van een vorm van 'politieke' rechtspraak, de vrederechtspraak. De vrederechter was bij uitsluiting bevoegd kennis te nemen van strafbare feiten die de politieke vrede in gevaar brachten, en/of de hoogste politieke belangen der volksgemeenschap raakten, en/of waren begaan uit politieke beweegredenen. De vrederechter oordeelde bijvoorbeeld over een aanklacht als de veel voorkomende belediging van 'landverrader' aan het adres van een NSB-er. Hoger beroep was mogelijk bij het Vredegerechtshof, dat was ondergebracht bij het Haagse hof. De strafbare feiten konden worden vervolgd met terugwerkende kracht (voordat de vrederechtspraak was ingevoerd) en zelfs nadat een gewone rechter ze eventueel al had berecht. Dit betekende dus een inbreuk op het legaliteits- respectievelijk het *ne bis in idem*⁷ -beginsel. Hier was sprake van 'nieuw' recht.

De opkomst van de vrederechtspraak bracht individuele politieagenten in een spagaat. Enerzijds werden zij geacht de vervolging van deze nieuwe strafbare feiten op gang te brengen, tegelijkertijd verzwakte anderzijds de legalisering van het geweld door de weerafdelingen van de NSB (WA), die uitging van de instelling van de vrederechter, het gezag van de politie.

Twee voorbeelden. Het Vredegerechtshof veroordeelde een politiemann, die een wachtmeester van de WA verwondde met een kogel, toen hij tussenbeide kwam in een handgemeen van een aantal WA-mannen met een tegenstander. Het hof verwierp het beroep van de agent op noodweer c.q. noodweerecces. Aan de 'revolutionaire spanning' moest binnen zekere grenzen haar loop worden gelaten, 'zonder dat de organen der openbare orde daarbij als voorheen behooren in te grijpen', zo oordeelde het hof. Het paste een vergelijkbare redenering toe bij het doodschieten van WA-man Peter Ton door een politieagent. 'De politie had [...] onvoldoende begrip getoond voor een zich voltrekkende omvorming der verhoudingen'.⁸

⁶ Het politieverzet komt overigens wel aan bod.

⁷ Art. 68 lid 1 Sr: Behoudens de gevallen waarin rechterlijke uitspraken voor herziening vatbaar zijn, kan niemand andermaal worden vervolgd wegens een feit waarover te zijnen aanzien bij gewijsde van de rechter in Nederland, de Nederlandse Antillen of Aruba onherroepelijk is beslist.

⁸ Zie over de vrederechtspraak: G.E. Mulder, *Schijn van recht. De geschiedenis van de vrederechtspraak gedurende de Duitse bezetting* (Arnhem 1995) 51 e.v.; D. Venema, *Rechters in oorlogstijd. De confrontatie van de Nederlandse rechterlijke macht met nationaal-socialisme en bezetting* (Den Haag 2007) 253 e.v.

Het verband tussen dit ‘nieuwe’ strafrecht en de rol van de politie komt in Fijnauts boek nauwelijks uit de verf, terwijl het functioneren van de politie in de Tweede Wereldoorlog uitvoerig wordt beschreven. Dit laatste hoeft uiteraard niet te verbazen, al was het maar vanwege de medewerking van politiemensen bij het ‘ophalen’ van Joodse mensen. Het nationaal-socialisme had de politie niet onberoerd gelaten. Drie Amsterdamse inspecteurs van politie hadden zelfs het initiatief genomen tot oprichting van het Rechtsfront, een nationaal-socialistische organisatie die was bedoeld voor allen die betrokken waren bij rechtsvorming, rechtstoepassing en rechtshandhaving. Van de 700 leden van het front waren er 400 politieagent.⁹ De zuivering van het politieapparaat verliep na het einde van de oorlog moeizaam en vormt nog altijd onderwerp van bespreking. Hetzelfde geldt voor de berechting van foute politieambtenaren. Fijnaut schrijft dat de door Belinfante gemaakte schets van de betrokken zaken nog steeds een uitnodiging vormt voor een diepgaande analyse van de betrokken rechtspraak in relatie tot de organisatie en het optreden van de Nederlandse politie tijdens de bezetting (664).

5. *Wisselwerking tussen politiek en veranderend strafrecht*

Het beeld, dat ik schetste ten aanzien van het ‘nieuwe’ strafrecht en de rol van de politie, kan ik veralgemeniseren. De wisselwerking tussen enerzijds ontwikkelingen binnen het strafrecht¹⁰, opsporing en vervolging en anderzijds de politie komt vaak slechts zijdelings aan bod. Gelet op de hoeveelheid onderwerpen, die wel in het boek worden besproken, is dat wellicht te begrijpen. Toch geeft Fijnaut aan dat taak, taakuitoefening en taakopvattingen van de politie uitdrukkelijk deel uitmaakten van het analyseschema van het boek (26).

Taak en taakuitoefening van in het bijzonder de justitiële politietaak hebben te maken met de stand van het strafrecht en aanverwante gebieden. De specialisatie en differentiatie binnen politiekorpsen hebben duidelijke raakvlakken met de uitbreiding van strafbaarstelling van gedragingen door de politiek. De creatie van bureaus kinder- en zedenpolitie in de eerste decennia van de twintigste eeuw bij grote politiekorpsen is bijvoorbeeld mede toe te schrijven aan het feit dat het kinder- en jeugdstrafrecht in diezelfde periode vorm en inhoud kreeg. Een ander voorbeeld van wisselwerking tussen politie en strafrecht neem ik uit de jaren zeventig van de vorige eeuw. Een van de manieren om het gezagsverlies van politie en justitie in de jaren zeventig van de twintigste eeuw tegen te gaan is de aanvaarding van een positieve invulling van het opportuniteitsbeginsel (de bevoegdheid van het openbaar ministerie om al dan niet tot vervolging van een strafbaar feit over te gaan).¹¹ Strijdigheid met de wet was niet voldoende om tot opsporing en vervolging over te gaan, deze moesten ook in het algemeen belang zijn.

⁹ Zie R. van der Wal, *De geschiedenis van de Nederlandse politie. De vakorganisatie en het beroepsonderwijs* (Amsterdam 2007) 248 e.v.

¹⁰ Zie voor een vogelvlucht: Y. Buruma, ‘Inleiding’, in: Y. Buruma (ed.), *100 Jaar strafrecht. Klassieke teksten van de twintigste eeuw* (Amsterdam 1999) 11 e.v.

¹¹ ‘Jaarverslag openbaar ministerie 1970’, *Rijksbegroting 1971/1972*, hoofdstuk VI, bijlage IV, 8.

Het is overigens ook weer niet zo dat Fijnaut het verband tussen strafrecht en politie nergens aan de orde stelt. Wanneer in de jaren tachtig de georganiseerde zware criminaliteit het gebruik van opsporingsmethoden met zich bracht, die vanuit rechtsstatelijk perspectief twijfels oproepen (met als gevolg de zogeheten IRT-affaire en de instelling van de Commissie-Van Traa), besteedt Fijnaut hieraan aandacht (944 e.v.). Maar aan het moderne internetverkeer, de daarbij behorende (computer)criminaliteit en de aan opsporingsambtenaren en de politieorganisatie te stellen eisen¹² aan het einde van de twintigste eeuw, gaat hij weer voorbij.

6. Slotopmerkingen

Ik ben me bewust van het feit dat veranderende rechtsnormen slechts een relatieve verklaringsfactor vormen voor de organisatorische wijzigingen van het politiebestedel. Fijnaut heeft overtuigend laten zien dat de belangrijkste verandering van het politiebestedel tot stand kwam tijdens de Duitse bezetting onder de niet aflatende impulsen van H. Rauter, de Höhere SS- und Polizeiführer. Hij doorbrak de traditionele strijd tussen Justitie en Binnenlandse Zaken met betrekking tot de zeggenschap over de politie (een strijd die overigens in Londen door de uitgeweken Nederlandse politici vrolijk werd doorgezet). Bij Justitie kwam het zwaartepunt te liggen. Fijnaut bestempelt Rauter ‘eigenlijk’ als ‘de invloedrijkste hervormer uit de geschiedenis van de Nederlandse politie’ (667).

Ook de tweede factor, die Fijnaut aanvoert ter verklaring van veranderingen in het politiebestedel, te weten de dreiging van een algehele revolutie na de Eerste en Tweede Wereldoorlog, heeft op zich weinig met veranderend recht te maken, hoewel Troelstra’s ferme oproep tot revolutie na de Eerste Wereldoorlog niet alleen tot de oprichting van een Centrale Inlichtingendienst en het Korps Politietroepen heeft geleid (Fijnaut, 423 e.v.), maar ook tot de afkondiging van de Wet van 28 juli 1920 (Stb. 609), houdende nadere voorzieningen tot bestrijding van revolutionaire woelingen. Er ontstond daarnaast discussie over de vraag of deze wet niet naar analogie mocht worden toegepast. De socialistische jurist Mendels was tegen. Bijtend merkte een andere jurist, H. Verkouteren, in zijn aanval op Mendels echter op:

Wat zal er terecht komen van zijn vriendjes, als de stakingswetten, de anti-revolutiewet en andere muilkorfwetten, die nog mogelijk zijn, naar analogie kunnen worden uitgebreid. Een eerlijk man, die er nu eenmaal zijn zinnen op heeft gezet om af en toe eens een beetje revolutie te maken, heeft dan geen menschaardig bestaan meer.¹³

Hoe dit verder ook zij, ik hoop duidelijk te hebben gemaakt dat over de institutionele geschiedenis van de politie in relatie tot veranderende rechtsnormen wel iets meer te zeggen was dan Fijnaut in zijn – zoals ik al schreef –

¹² Zie voor een ‘vroeg’ boekje: C.J. van Bavel en F.P.E. Wiemans, *Handleiding Onderzoek in een geautomatiseerde omgeving. Richtlijnen voor de opsporingspraktijk* (Lochem 1990).

¹³ H. Verkouteren, Interventie, in: *Handelingen der Nederlandse Juristen-Vereeniging* (1922) II, 152.

knappe boek heeft gedaan.

C.J.H. Jansen is hoogleraar Rechtsgeschiedenis en Burgerlijk recht aan de Radboud Universiteit Nijmegen, tevens bijzonder hoogleraar Romeins recht aan de Universiteit van Amsterdam. Van Jansen verscheen in 2006 onder meer een boekje over het recht in de Tweede Wereldoorlog, getiteld *Doorgaan of stoppen? Enkele beschouwingen over recht en rechtsbeoefening in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Den Haag 2006) en in 2007 een bewerking van G.C.J.J. van den Bergh, *Geleerd recht. Een geschiedenis van de Europese rechtswetenschap in vogelvlucht* (vijfde druk, Deventer 2007).

Summary

Corjo Jansen, *Two Centuries of the Police Force and Changes in the Law*

The Editorial Board has asked me ‘to reflect upon the institutional history of the police with regard to the altered norms of justice’. I limited myself to the principles and rules of constitutional and criminal law. In my view, Fijnaut pays little attention in his book to the combined action of basic constitutional tenets, requirements and principles on the one hand, and the integration and functioning of the police within the Dutch state system on the other, although he does consider the police to be a government institution *pur sang*. The development of the principle of legality, in particular (which means that an action cannot be deemed punishable, nor be punished, without first going through the proper legal channels) is underexposed. Put more generally, many chapters only refer in passing to the interaction between developments within criminal law and the duties of the police, including how the police interpret and implement their duties. The latter are indeed an explicit part of the analytical framework of Fijnaut’s book.

Sociale controle, misdaad en het geweldsmonopolie

De veranderende rol van de politie

PIETER SPIERENBURG

Als onderdeel van de bloeiende tak van de geschiedenis van criminaliteit en strafrechtspraktijk trok ook de politie in diverse Europese landen de aandacht. In Engeland vormde de *Metropolitan Police*, ingesteld in 1829, een natuurlijk startpunt voor het onderzoek naar de toenemende invloed en de veranderende rol van politiecursen tot aan de Tweede Wereldoorlog. Duitse historici concentreerden zich veeleer op de nazi- en DDR-regimes. Daarnaast bestaat er in Duitsland een traditie van onderzoek naar vroegmoderne zogenaamde *Policey-Ordnungen*, waarin het woord politie wordt verstaan in de oude betekenis van ‘voortvarend bestuur’. De Tweede Wereldoorlog, met name het Vichy-bewind, heeft ook de aandacht van Franse historici, naast de negentiende eeuw. Voorts strekt het onderzoek in Frankrijk zich uit tot de eerste moderne politiemacht, die van Parijs, opgericht in 1667.¹

In Nederland is het resultaat van modern, historisch-wetenschappelijk onderzoek tot nu toe minder omvangrijk. Bovendien zijn de studies die wel tot stand kwamen grotendeels van de hand van de hier besproken auteurs. Die stand van zaken noopt elke recensent tot bescheidenheid. De grootste expertise ligt immers bij de auteurs zelf. Het is een heksentoer om hen vliegen af te vangen, zo ik dat al had gewild. Daarom komt de keuze van de redactie voor een dossier met meer beschouwende stukken me goed uit. Ik zal *De geschiedenis van de Nederlandse politie* bezien vanuit een historisch-criminologische invalshoek en met een comparatieve benadering.

Niettemin begin ik met enige technisch-recenserende opmerkingen. *De geschiedenis van de Nederlandse politie* bestaat uit vijf ongenummerde delen, waarvan het dikste en het dunste respectievelijk een synthese en een korte samenvatting door de projectleider betreffen². De dunne Fijnaut is bedoeld voor een algemeen lezerspubliek – zo te zien vinden we alle illustraties uit de

¹ Omdat ik van dit recensie-artikel geen bibliografisch essay wil maken, wil ik slechts vermelden dat een gedegen studie van de Parijse politie reeds in 1979 verscheen en wel door: Alan Williams, *The Police of Paris, 1718-1789* (Londen 1979).

² C. Fijnaut, *De geschiedenis van de Nederlandse politie. Een staatsinstelling in de maalstroom van de geschiedenis* (Amsterdam 2007); G. Meershoek, *De geschiedenis van de Nederlandse politie. De gemeentepolitie in een veranderende samenleving* (Amsterdam 2007); J. Smeets, *De geschiedenis van de Nederlandse politie. Verdeeldheid en eenheid in het rijkspolitieapparaat* (Amsterdam 2007); R. van der Wal, *De geschiedenis van de Nederlandse politie. De vakorganisatie en het beroepsonderwijs* (Amsterdam 2007); C. Fijnaut, *De geschiedenis van de Nederlandse politie* [samenvattend deel] (Amsterdam 2007).